

הפרשת בהמה אחת מכל עשר בהמות, אלא החיוב הוא רק להעבירם תחת השבט והעשירי שיצא – יהא מעשר, והרי העביר את כולם והעשירי שבכל העברה – עשהו מעשר. והלא אפילו מכירה ושחיטה לא אסרו חכמים אלא בהגיע הגורן, כי אין כאן ביטול מצות מעשר אלא גרם פטור, ולא שמענו שאסרו להעביר באופן שיווצרו עודפים. והרי סתימת הדברים מורה שמותר הדבר, אם לא משום מדת חסידות.

דף ט

כגון שמנה תשעה וכי מטא עשרה קרי חד מרישא – קסבר עשירי מאליו קדוש. יש לשמוע מכאן שאעפ"י שהבעלים ממאנים בקדושת העשירי, שלכך התחילו מנין חדש, בשביל לפוטרן במנין הראוי – העשירי קדוש מאליו, שמשמים מקדשים אותו בעל כרחו. ואעפ"י שלכאורה מעשר בהמה אינו שונה ממעשר דגן שאי אפשר לו לחול אלא מדעת הבעלים, כאן שונה, כיון שמנה כרצונו כל התשע, והתורה אמרה שהעשירי קדוש מאליו, הרי זה נחשב כאילו הסכים על קדושת עשירי (עפ"י חזון איש כו, ז).

רב כהנא אמר: למנין בהמות הוא קדוש. כתב החזון-איש (כו, ז) שמסתבר שאם מקפיד שלא יוקדש למנין בהמות אלא לפי מנינו – אין זה מעשר כלל, שאי אפשר להחשיב מנינו למעשר נגד רצונו. וכאן מדובר בטועה וסובר שאפשר שיחול למנין שלו, ובזה אנו אומרים שאין להתחשב במנינו וקדוש למנין בהמות. [ומקשה הגמרא ממתניתין – שגם במשנה מדובר שטעה].

– כתב ב'לקוטי הלכות' שיש לשמוע מן הסוגיא שאף על פי שמצוה למנות את כולן כסדר, 'אחד שנים שלשה...'. – בדיעבד שלא מנה אלא את העשירי – חל שם מעשר עליו. ובחזו"א (כו, ט) כתב שאינו מובן, הלא אם הביט על העדר כולו ונטל אחד מן העשר, שנינו במשנתנו שאין זה מעשר, הגם שמנה את העשירי שלקח. [וכנראה לדעת הל"ה יש לחלק בין יצאו אחד אחד מן הדיר, שהרי הם כמננים מאליהם, ובין עומדים ורבוצים] – וכאן שונה שאעפ"י שטעה במנין פיו וקרא לשלישי שני ולרביעי שלישי, מ"מ קרוי מנין כיון שהמנין מבורר בפיו ובלבו.

עוד כתב ב'ליקוטי הלכות' שאם לא מנה כלל – לא נתקדש העשירי. ומה שלדעת רב כהנא אם מנאן זוגות נתקדשה הבהמה העשירית שיצאה – לפי שיש כאן מנין, שמנינו של איש זה כך הוא, כשיספור חמש זוגות, השני שבזוג החמשי הוא אצלו העשירי.

ואילו הרש"ש הוכיח מדברי רב כהנא שאפילו ללא מנין כלל – נתקדש העשירי שיצא. וב'לקוטי הלכות' דחה דבריו, כאמור. אך החזו"א (כו, ט) קיים דברי הרש"ש, ובאופן שידעו הבעלים את מנינם כשיצאו, ומנין במחשבה מועיל גם ללא דיבור. כן הכריח בכמה ראיות.

אמר רבא: הואיל ואיתיה במנינא פרסאה דקרו לעשרה חד. נראה שרצה לומר, הואיל שיוודע מנינו לבסוף – הרי זה מעשר, כי מודה רב מארי שאפשר ליקדש לפי מנין בהמות כל שאי אפשר ליקדש לפי מנין ידיה, הלכך העשירי שיצא מתקדש אעפ"י שלא מנאם כסדר, ובלבד שידע את מנינם. ודוקא במנאן זוגות סובר רב מארי שאינו קדוש לפי מנין בהמות, מפני שאפשר להיקדש לפי מנין שלו, שהרי מנין זוגות הוי מנין לדעתו, אבל כאן שקרא למפרע ואי אפשר להתקדש לפי מנינו – מתקדש למנין בהמות.

ומה שאמר 'איתא במנינא פרסאה' – הפלגת הענין הוא, שהרי פרסיים מונים כן, והרי לפנינו שהוא מנין. וכן מבואר מדברי הרמב"ם (בכורות ז,ח). וכן בדין, שאם במנין התורה אינו מנין, לא יועיל מנין פרסאה (חזון איש כו,ז. וע' גם חדושים ובאורים ז,ו).

(ע"ב) 'תנו רבנן מנין שאם קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי ששלשתן מקודשין, תלמוד לומר וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבר תחת השבט העשירי יהיה קדש'. נראה שהדרש מבוסס על קושי הלשון, שהיה לו לומר 'מכל אשר יעבור תחת השבט' – ומשמעות 'כל' מורה שכל אשר יעבור יהיה קדש וזה אי אפשר, לכך דרשו כאילו היה כתוב 'כל אשר יעבור תחת השבט תחת העשירי יהיה קדש', כלומר כל מה שתחת העשירי ותמורתו, קדוש תחתיו. וכן דרך לשון הכתובים לחסר תיבה, כמו יחי ראובן ואל ימת ויהי מתיו מספר – כאילו כתוב: ואל יהי מתיו מספר. ועוד רבות כיוצא בזה (עפ"י משך חכמה בחקתי כו,לא).

'אמר רבא: הכא במאי עסקינן כגון דאית ליה בהמות טובא, דאמרינן חד עישורא קאמר'. יש לעיין מדוע לא נשאל אותו מה כיוון? ויש לומר כיון שבי"א או תשיעי שקראו עשירי צריך דיבור דוקא [כתמורה, שנראה שאינה חלה במחשבה אלא בדיבור], הלכך אפילו אמר שכוונתו היתה לקוראו י"א אין י"א קדוש, שאין כאן דיבור ודאי לעקירת שם עשירי (חזו"א כו,יא).
אף על פי שסופו מוכיח קצת על תחילתו שנתכוין ל"א, שכוון שנוכח בטעותו שקרא י"א, קורא לבא אחריו עשירי, ואם היתה כוונתו בתחילה ל'עשר' מדוע חזר וקרא 'עשירי' – מ"מ בשעה שאמר אין כאן עקירה בדיבור, וגם אין כאן הוכחה גמורה.

ואולם יש לעיין הלא בדיבור עצמו ניכרת המשמעות, שאם כוונתו היה לו לומר 'עשר אחד' או 'אחד עשר' ולא 'אחד-עשר'. [ואין נראה להעמיד דברי רבי רק באומר 'יו"ד אל"ף' שיתכן ובזה אפשר לפרש בשתי המשמעויות].
ויתכן שבלשון המדוברת ביניהם לא היה חילוק בביטוי, והיתה סובלת שתי המשמעויות. ושמו משום כך הרמב"ם השמיט הלכה זו (ובלקוטי הלכות תמה הלא הלכה כרבי מחברו ומדוע השמיט דברי רבי. וע' חזו"א כו,יב), כי לדידן אכן בכל אופן זו עקירה, משום משמעות הלשון.
[ומצינו כיוצא בזה, שהרמב"ם פסק שלא כפי סוגית הגמרא, מפני שינוי הלשון מזמן הגמרא לזמנו – כפי שבאר הגר"א (יו"ד ריו,יא) לענין הנודר מן הברש, שהרמב"ם (נדרים טו,ו) חילק בין עוף לדג, שלא כסוגית הגמרא בנדרים נה].

'הא דתנא ירעו רבנן היא דאמרי אין מביאין קדשים לבית הפסול'. פרש"י: משום חזה ושוק הנאכלים לכהנים בלבד, והרי ממעט באכילתם. לכאורה מבואר כאן שאסור להביא קדשים לבית הפסול גם באופן שממעט באכילת מקצת מן הקרבן. אך הכסף-משנה (פסוה"מ ו,יא) כתב בדעת הרמב"ם [לענין תודה שנתערבה באיל נזיר – שפסק הרמב"ם להקריבן. והשיג הראב"ד, הלא ממעט באכילת זרוע בשלה] שלא אמרו חכמים אין מביאים קדשים לבית הפסול כשממעט באכילת מקצת מן הקרבן. (כן הקשה השער-המלך פסוה"מ ס"ו).

ואפשר שלפי דעה זו אין הכוונה כאן משום חזה ושוק אלא משום זריקת הדם, שנותן רק מתנה אחת כדין מעשר [וכשיטת ר' יהושע (בזבחים פ) שכשנתערב קרבן של מתן ארבע עם מתנה אחת – נותן מתנה אחת] ושאר הדם נשפך לאמה, והרי גורם לפסול דם קדשים שהיה ראוי להינתן על המזבח – הלכך לא ישחוט לכתחילה. [ורק אם כבר שחט ונתערב הדם, בזה אמר ר' יהושע ליתן מתנה אחת ולהמשיך בעבודות הקרבן. אבל לכתחילה אין לשחוט ולהביא הדם לידי פסול] (משיעורי הגריש"א שליט"א. [יש להעיר

על משמעות לשון רש"י (ד"ה עשירי ואחד עשר) שנותן שתי מתנות שהן ארבע כשלמים. וצ"ב מדוע סתם כר"א]. וע' תירוץ נוסף בספר אבי עזרי (קמא) פסדה"מ ו,יא).
 וצ"ע מדברי הגמרא בפסחים יג: שאין מביאים תודה בערב פסח בגלל הבאת קדשים לבית הפסול, והלא רק חלות החמץ נאסרות. וי"ל לפי שמצמצם מאד זמן אכילתם, לשעות ספורות, הלכך חוששים אף במקצת מהקרוב. ובצל"ח שם שתירץ שלא אמר הכס"מ אלא במיעוט, אבל חלות החמץ הרי הן מחצית מכלל החלות.
 ודאיתנן לחילוקים אלו יש לומר שדוקא בכגון זרוע בשלה לא חשו להבאת קדשים לבית הפסול, שאינה מרובה כל כך ואין לחוש שלא ימצאו כהנים כלל, משא"כ בחזה ושוק שבשרם מרובה.

דף טא

'במעשר בזמן הזה עסקינן ומשום תקלה'. מבואר ברש"י (וכן הוכיחו אחרונים מרש"י בע"ז יג) שהשוחט בזמן הזה קדשים תמימים חייב משום 'שחוטי חוץ'. וכן מבואר ברמב"ם (בכורות ו,ב; מעשה הקרבנות יט,טו).
 ואולם דעת התוס' (בזבחים נט) שאין חיוב בזמן הזה, כיון שאין מזבח בנוי ואינו ראוי להקרבה (ע' בשיטות הראשונים בענין זה, במצוין בזבחים קז).

יש לשאול, מדוע לפי הברייתא הראשונה ירעו הלא יש לחוש לתקלה כמו מעשר בזמן הזה? – וכתב בנודע ביהודה (תנינא יו"ד קפט – עפ"י ישובו לפרש"י כאן) שלחכמים שאין מביאים קדשים לבית הפסול והרי אינם עומדים להקרבה כלל, אינו טרוד לשמרם כלל ומרחיקם מגבולו לאפר שירעו שם עד שיפול בהם מום, הלכך אין בהם חשש תקלה (ע' יומא טו), ורק לר"ש שכשרים להקרבה כשיבנה הבית, טרוד בהם ויש לחוש לתקלה, וברייתא דקתני 'מותו' – כרבי שמעון.
 ולכאורה יש לישב בדרך פשוטה שדוקא קדשים בזמן הזה חששו בהם ותקנו שימותו, אבל על מקרה שאינו שכיח, שיתערב מעשר עם שלמים, לא תקנו להכניס לכיפה.
 ועוד י"ל בפשיטות שאכן הברייתא הראשונה חולקת וסוברת שלא תיקנו חכמים במעשר הכנסה לכיפה, והוא הדין לזמן הזה. ובוה מיושבים דברי הרמב"ם שפסק (בכורות ו,ב) ירעה עד שיסתאב ויאכל במומו (וכבר תמה מהריט"א פ"ה מז) ועוד מסוגיתנו. ישוב נוסף לפסק הרמב"ם – ע' בשו"ת לסיכום לעיל נג).

'האומר לשלוחו צא ועשר עלי...' יש מקשים מכאן על מה שכתב מהרי"ט (בתשובותיו, ח"א קכז) שאי אפשר למנות שליח להקדיש משום 'מילי לא מימסרן לשליח' – והלא כאן מבואר שמועילה שליחות? ואמנם שונה מעשר בהמה משאר הקדשות שאינו חל על ידי דיבור אלא העשירי קדוש מאליו ע"י מעשה המנין, הלכך אין זה בגדר 'מילי'. אך עדין קשה הלא מבואר בגמרא שבעצם מועילה שליחות גם כלפי האחד-עשר הגם שדינו כשלמים והרי זה כשאר הקדשות (כן הקשו המנחת-חינוך (שס,טו) והנצי"ב (בחדושי ובשו"ת ח"ה נב). וראה אריכות רבה בחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב נא).

*

'הבכור הוא הראשון, הפותח את גידול הנכסים. כמוהו גם הביכורים: הם מתקדשים לה' ולמקדש תורתו מתוך רגש קודש של מתנת שמים. ואילו המעשר הוא האחרון, החותם את קנין